

Державна політика пам'яті в Україні: аналіз ефективності

Постановка проблеми. На початку ХХІ ст. вивчення історії конфліктів і катастроф ХХ ст. (війни, голодомори, масові репресії) викликає все більший інтерес у дослідників саме у зв'язку з роллю пам'яті в історичному конструюванні соціальної (колективної) ідентичності. Важливе значення мають образи минулого, їх вплив в соціальній і культурній пам'яті на мотивацію поведінки індивідів і груп, використання історичних побудов в минулих і сучасних етнічних, конфесійних і національних конфліктах. Актуалізувалась тематика історичної пам'яті, про що свідчить інтенсивність обговорення її в наукових працях, ЗМІ, мережі Інтернет. Особлива увага відводиться аналізу соціальної пам'яті, уявлень про минуле як невід'ємної складової групової, соціальної і національної ідентичності. Тому дана тема є актуальною, тому що стан і перспективи становлення історичної пам'яті українців є критично важливими для подальшого розвитку нашої нації, для її демократичного європейського майбутнього. Руйнування імперсько-радянських стереотипів у колективних уявленнях про минуле, подолання дуалізму історичної пам'яті українців, націоналізація історичного спадщини – необхідна умова успішної побудови української національної держави.

Мета. Проаналізувати ефективність державної політики в Україні.

Для досягнення мети ми ставимо наступні *завдання*:

- показати широке коло питань, що стосуються державної політики в Україні
- вказати роль Інституту національної пам'яті в здійсненні державної політики пам'яті
- дослідити основні напрями декомунізації історичної пам'яті.

Виклад матеріалу. У певному сенсі історична політика є частиною глобальної тенденції політизації історії і одним із прикладів підвищеної уваги політичних практиків і дослідників до політики пам'яті. На думку польського вченого Р.Траби, політика пам'яті – це будь-які навмисні і формально легітимні дії політиків і чиновників, які спрямовані на закріплення, видалення або зміну окремих фрагментів суспільної пам'яті. Еліта створює такі знаки, символи або святкові дати, за допомогою яких вона прагне консолідувати суспільство. Французький філософ П. Бурдьє стверджує, що історія коливається між критичним дослідженням і офіційною або напівофіційною історією, яка призначена для управління колективною пам'яттю через участь останньої в урочистостях з нагоди пам'ятних дат. На думку А. Міхніка, все ХХ ст. комуністична влада неодноразово шукала в новій версії історії власну легітимацію. Історія мала виховати суспільство в покорі до влади й підтримці її починань. На нашу думку, історична політика – це більш широке поняття, чим історія на службі політики. Вона включає в себе передачу різного роду спогадів і досвіду, а також забутих фактів. Історична політика – це ще й тематика наукових досліджень з метою пошуку відповідей на питання про те, як історичні інтерпретації перетворюються в політичну боротьбу, хто і з якою метою це робить і які наслідки цього. Це свого роду політика по відношенню до історії і пам'яті. Політика намагається конструювати культурну пам'ять і формувати певну модель політичного бачення національного минулого. Окрім того, історична політика направлена на формування суспільно значущих історичних образів і образів ідентичності, які реалізуються в ритуалах і дискурсі. В демократичних суспільствах історична політика ні в якому разі не обмежена власне політичною сферою, в ній, поряд з політиками і публіцистами, задіяні також представники інших професійних груп з різними інтересами і стратегіями, які вони привносять в осмислення історії.

Дослідження історичної пам'яті та її впливу на формування національної свідомості викликали інтерес як в українських, так і в зарубіжних науковців. Зокрема, у ХХ столітті бере початок теорія історичної пам'яті, засновником якої вважається французький соціолог Моріс Хальбвак. Розкриттю окремих аспектів проблеми присвячені праці Т. Адорно, Ф. Йейтс, П. Нора, Я. Ассмана, П. Коннертона. Тема формування історичної пам'яті актуалізується та перебуває в полі досліджень сучасних українських науковців і

представників закордонних українознавчих центрів, таких як Я. Грицак, Л. Зашкільняк, Ю. Шаповал, Ю. Зерній, А. Киридон, І. Гирич, В. Масненко, В. Артюх, О. Смоляр, О. Удод, Л. Нагорна та ін.

Історичну політику здійснюють її суб'єкти. Це, зокрема, президент, парламент, уряд, Академія наук та інші державні інституції. Окрім того, це громадянське суспільство у вигляді різних об'єднань і організацій, в тому числі конфесійних, а також незалежні засоби масової інформації. Окремо виділяють активістів історичної політики з числа самих істориків. При цьому політичні партії фінансують «правильні» історичні дослідження, як правило, не прозоро. Для такого фінансування використовуються гроші державного бюджету, які контролює політична сила, що знаходиться при владі. Слід зазначити, що історична політика в Україні має свої специфічні риси і особливості, оскільки українці знаходяться на етапі творення громадянської нації.

Значно активізувалась державна історична політика, пов'язана з президентом В. Ющенком і його оточенням. З того часу активною стала інтенсифікація використання історії в політичних цілях, а поняття «історична політика» отримало поширення. Особлива увага, як показали реалії, зверталась на героїзм (діяльність УПА) і страждання українського народу (голодомор – як геноцид). Дана політика використовувалася й в політичних цілях, зокрема голодомор 1932–1933 рр., події Другої світової війни, репресії 1930–1950-х рр., комуністичне минуле загалом. Особливе місце зайняв термін «геноцид». Важливою частиною стратегії В. Ющенка стало створення спеціальних комісій і дослідницьких груп для збору інформації про радянські репресії. Відкриття відновленого Меморіалу загиблим воїнам Української Галицької Армії та Меморіалу орлят у Львові 24 червня 2005 р. за участі президентів Республіки Польщі А. Квасневського та України В. Ющенка стало кроком в українсько-польському порозумінні. Львівські орлята – це назва молодих польських ополченців (в тому числі підлітків), що брали участь в українсько-польському протистоянні (1918–1919 рр.) проти армії ЗУНР і під час радянсько-польської війни (1919–1921 рр.) проти армії О. Єгорова й вважаються національними героями Польщі.

В. Ющенко закликав місцеву владу назвати школи, вулиці і площі України іменами героїв ОУН і УПА. Він запропонував зрівняти в соціальних правах ветеранів Великої Вітчизняної війни і воїнів української повстанської армії, що є правильним і логічним.

Наступною складовою історичної політики президента стала робота Служби Безпеки України із розсекречення та оприлюднення архівних матеріалів із власних архівів, які висвітлюють діяльність радянської карально-репресивної системи. На основі матеріалів Галузевого державного архіву СБУ було підготовлено низку телепередач циклу документальних фільмів «Гриф секретності знято» про репресованих діячів визвольного руху, представників української інтелігенції.

Можна однозначно стверджувати, що найбільш активною частиною історичної політики за часів президентства В. Ющенка стала кампанія за визнання Голодомору 1932–1933 рр. геноцидом проти українського народу.

На думку М. Гурик, одним із найбільших здобутків модерної політики пам'яті стало переосмислення Другої світової війни й запровадження нових комеморативних практик. Мова йде про відзначення 8 травня як Дня пам'яті та примирення, про відмову від радянської патетики. Зокрема, у межах національного діалогу й з метою формування спільного бачення подій Другої світової війни в контексті загальносвітової та європейської історії в Україні було започатковане відзначення Дня пам'яті та примирення 8 травня 2015 р. Із цього приводу у Верховній Раді України відбулося урочисте засідання з нагоди 70-ї річниці перемоги над нацизмом у Європі й завершення Другої світової війни. Так, уперше в історії під куполом парламенту зібралися ветерани Другої світової війни, які воювали в лавах Червоної армії та виборювали свободу України в загонах УПА.

Висновки. Досвід модерного націєтворення свідчить про те, що реалізація державної політики пам'яті, спрямованої на очищення історичного минулого від тоталітарної спадщини, є важливим етапом подолання амбівалентності історичної пам'яті українців і

кризових явищ у національній ідентичності. Процес творення нових пам'яттєвих смислів в умовах перехідного суспільства є необхідною умовою подолання дуалізму історичної пам'яті українців і їх примирення. У цьому сенсі державна політика пам'яті має бути зорієнтована на руйнацію тоталітарних установок і стереотипів. Результатом цієї діяльності повинна бути сформована об'єднавча система цінностей як основа україноцентристської моделі історичної пам'яті.

Література

1. Артюх В. Дещо про політику історичної пам'яті / В. Артюх [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pravoslavyya.sumy.ua/readarticle.php?article_id=11.
2. Бондар В. Державна політика історичної пам'яті в Україні 1990 – 2000-х рр.: основні тенденції [Електронний ресурс] / В.С. Бондар // Нове літературне бачення. – 2012.-Вип.9. – С.93.
3. Вятрович В. Декомунізація і академічна дискусія пам'яті / В. Вятрович [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://krytyka.com/ua/solutions/opinions/dekomunizatsiyai-kademichna-dyskusiva>.
4. Гурик М. І. Декомунізація як шлях побудови україноцентристської моделі історичної пам'яті [Електронний ресурс] / М. І. Гурик // Актуальні проблеми філософії та соціології. - 2016. - Вип. 11. - С. 26-29.
5. Кулик В. Націоналістичне проти радянського: історична пам'ять у незалежній Україні. Режим доступу <http://www.historians.in.ua/index.php>
6. Гончарук, Т. В. Ментально-філософські засади національного буття, їх детермінуючий вплив на суспільні процеси [Текст] / Т. В. Гончарук // *Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації : монографія* / Т. В. Гончарук, Н. В. Гнасевич, М. І. Гурик [та ін.] ; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – С. 44-71
7. Гончарук Т., Шумка М. Національно-культурна ідентичність як маркер модернізованого українського суспільства // *Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: Збірник наукових праць. Книга 6.* – Л.: УБС НБУ, 2013. – 722с. – С. 391-399.
8. Гурик, М. І. Історична пам'ять народу у контексті актуальних завдань розбудови модерної української нації. / М. І. Гурик // *Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації : монографія* / Т. В. Гончарук, Н. В. Гнасевич, М. І. Гурик , М. Л. Шумка, В. Я. Томахів [та ін.] ; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – С. 90-113.
9. Гнасевич Н. В. Українська національна ідея: генеза та сучасний зміст / Н. В. Гнасевич // *Світоглядні та соціокультурні засади формування української модерної нації: моногр.* / авт.колектив : О. М. Рудакевич (керівник) та ін. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – 256 с.
10. Рудакевич, О. Взаємозв'язок національної ідентичності і культури в націстворчому процесі / О.Рудакевич // *Грані : [наук.-теорет. громад.-політ. альманах]*. – 2010. – № 2. – С. 155–159.